

УДК 813.451-790

ДИСКУРС ДО ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

Івашкевич Е.Е.

Рівненський державний гуманітарний університет

В статті проаналізовано експресивність як лінгвістичну категорію. Окреслено особливості перекладу художніх творів з урахуванням категорії експресивності (на прикладі перекладу П. Соколовським роману Курта Воннегута «Бойня номер п'ять, або Хрестовий похід дітей»). В статті зазначено, що переклад має викликати у читача подібні емоції, що й мова оригіналу. Завдання перекладача – пошук відповідності, який би не відрізнявся від вихідної лексичної одиниці стилістично, мав би однакову або, щонайменше, – подібне емоційне і соціальне забарвлення.

Ключові слова: переклад, експресивність, способи і прийоми перекладу, інтерпретація, антонімічний переклад, компенсація.

Постановка проблеми. В науковій літературі особливості художнього перекладу вивчалися в працях Р.П. Зорівчак, Л.В. Коломієць, В.Н. Комісарова, І. Кулика, Гр. Майфета, Ю.М. Марчука, Р.К. Мін'яр-Белоручева, Г.Е. Мірама, Ю. Найди, Л.Л. Нелюбіна, В. Россельса, Л.П. Рудько, С.І. Ткаченко, П.Х. Торопа, Г.Т. Хухуні, О.Д. Швейцера та ін. Характер впливу тих чи інших мовних структур на сприйняття світу людиною, національний дух мови перекладу, менталітет тощо знайшли своє відображення стали предметом досліджень В.І. Карабана, В.Д. Радчука, М.Т. Тарнавської, О.М. Фінкеля, А.В. Федорова, О.І. Чередниченко та ін.

Актуальність дослідження особливостей художнього перекладу, одного з видів перекладацької діяльності, зумовлена як лінгвістичними, так і екстралінгвістичними факторами. Лінгвістичним обґрунтуванням можна вважати необхідність подальшої розробки теорії художнього перекладу, а також потреба у вдосконаленні його методики. Аналіз проблем художнього перекладу виявляє відсутність достатніх знань про способи трансляції, зокрема, побутової та розмовної лексики у тексті перекладу. Отже, вивчення стратегій перекладу художнього тексту дозволить виявити його специфіку і тим самим оптимізувати процес перекладу. До числа екстралінгвістичних факторів можна віднести прогрес науки, який тягне за собою зростання наукових публікацій, що вимагають більш якісного перекладу. Саме тому чим більшою мірою наближеним до оригіналу є переклад художнього тексту, тим швидше відбувається його об'єктивація в іншомовному співтоваристві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В багатьох наукових працях розкрито базові особливості перекладу. У різних концепціях дане поняття розкривається по-різному, зокрема як процес перетворення літературного твору, написаного однією мовою, в художній твір іншою мовою [3; 4]. При цьому обов'язковим є збереження плану змісту твору, тобто його актуальне значення (К.С. Бархударов, В.С. Віноградов, Г.Д. Воскобойнік, А. Лілова, В.О. Лукін, Р.К. Мін'яр-Белоручев, Я.І. Рецкер). Переклад, таким чином, є видом мовленнєвого посередництва, суспільне призначення якого в тому, щоб максимальною мірою наблизити опосередковану двомовну комунікацію до звичайного реального одномовного спілкування (В.М. Базилев, М.М. Бу-

карева, Р.П. Зорівчак, В.В. Коптілов, Г.О. Самойленко, Ю.О. Сорокін, О.Ф. Ширяєв). Також переклад є процесом створення трансляту, тобто процесом передачі повного змісту оригіналу посередництвом мови, якою цей текст перекладається (Е. Еткінд, І. Левий, В.І. Свінцов).

Такі вчені, як І.О. Зимня та В.І. Єрмолович визначають переклад як безперервний процес осмислення (формування і формулювання) думки, що сприймається. За словами авторів, здійснюючи переклад, слід спочатку зрозуміти сенс повідомлення, «перетворити» його в задум, а потім вже сформулювати висловлювання іншою мовою [2, с. 53].

Зважаючи на перелічені нами тенденції, проблеми теорії та практики художнього перекладу відносяться до числа таких, які досить активно розв'язуються. Це пояснюється тим, що художня творчість було предметом дослідження різних наук протягом багатьох століть, починаючи з праць Аристотеля. Внаслідок цього художній переклад вирізняється багатим теоретичним і практичним матеріалом. Хоча, безперечно, деякі моменти залишаються надзвичайно актуальними в сучасній науковій царині. Це, зокрема, проблема відтворення категорії експресивності в перекладі роману Курта Воннегута «Бойня номер п'ять, або Хрестовий похід дітей», яка, на жаль, є не вивченою в науковому аспекті, адже спеціально в такому формулюванні цієї проблемою дослідники ще не займалися. Наголосимо на певних моментах, які, на наше стійке переконання, є досить актуальними, такими, що спонукають науковців до їхнього вивчення, аналізу та авторського тлумачення тощо. Тому завданнями нашої статті є:

1. Проаналізувати експресивність як лінгвістичну категорію.

2. Окреслити особливості перекладу художніх творів з урахуванням категорії експресивності (на прикладі перекладу П. Соколовським роману Курта Воннегута «Бойня номер п'ять, або Хрестовий похід дітей»).

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Експресивність відіграє особливу роль у житті суспільства. Проте через багатогранність даного явища цей феномен залишається маловивченим. На даний час існують численні спроби науковців дослідити окремі аспекти експресивного, але все ж не існує чіткого визначення даного поняття. Дана проблема становить

інтерес для різних галузей сучасної філології, зокрема, для теорії та практики перекладу. Однак слід зазначити, що це питання виходить за межі даної галузі і, насамперед, має багато спільного з естетикою та психологією. Саме тому існує багато концепцій визначення експресивності, але нема жодної узагальненої теорії. Психологи намагаються дослідити, як проходить процес сприйняття експресивного контексту в мозку людини. Естетика пояснює досягнення експресивного ефекту моральними та естетичними нормами суспільства. Філологи розглядають мовні засоби та прийоми, що створюють експресивний ефект.

У сучасних дослідженнях зазначається, що експресія – це яскравий прояв почуттів, настроїв, думок. У широкому сенсі експресія має на увазі підвищену виразність твору мистецтва, що досягається всією сукупністю художніх засобів і залежить від манери виконання і характеру роботи художника; у вузькому – це прояв темпераменту художника, експлікація його творчого почерку, відображення стилю автора у фактурі мазка, в малюнку, в колірному і композиційному рішенні твору живопису, скульптури та ін.

Під «експресивним» маються на увазі як природні події, об'єкти і стосунки, що виникають між ними, так і певний вид творчості, сутність якого зводиться до свідомого конструювання певної системи явищ або понять, а також системи слів з метою викликати ефект експресивного [5, с. 181-183].

Експресивність, тобто виразність, образність мови, виявляється на тлі стилістично нейтральних засобів і контекстів, тому експресивність вважається категорією семантико-стилістичною. Зазвичай образність утворюється значеннями домішками у слові та появою в ньому оцінювально-характеристичних елементів. В утворенні експресії значну роль відіграють стилістичні якості слів та їх оточення. Так, наприклад, діалектне або застаріле слово, яке використовується у сучасному літературному творі, робить мову експресивною [4].

Визначаючи якість образної мови, важливо встановити, які зображувальні можливості закладені в самому слові і як саме образність досягається шляхом майстерного сполучення слів. Так, О. Кундзич слушно зазначав, що «елементарна поетичність мови, тобто образність окремих слів та постійних сполучень ... є мізерною порівняно зі здатністю мов утворювати образи та сполучення слів» [4, с. 14]. Аналіз образних слів та їх угруповувань переконує, що ця стилістична якість знаходиться в прямій залежності не тільки від змістового обсягу слів, але й від законів їх сполучуваності. Вже давно встановлено, що слова із конкретним і предметним значенням метафоризуються частіше і відрізняються образністю. Навпаки, слова з більш широким і абстрактним значенням не дають таких результатів [5].

Отже, проаналізуємо особливості перекладу художніх творів з урахуванням категорії експресивності (на прикладі перекладу роману Курта Воннегута «Бойня номер п'ять, або Хрестовий похід дітей», зроблений П. Соколовським). Наведені нами приклади відображатимуть переклад П. Соколовського із використанням стратегії «знаходження функціонального аналога»:

– *She was polite but chilly* [6, с. 6] – Вона цвяще чемна, але холодна [1, с. 11]. Лексема «chilly» в загальноживаному значенні означає «кидає в тремтіння», «натягнутий», «різкий», «мерзлий» [7]. В даному прикладі маємо переклад розмовної лексеми.

– *O'Hare couldn't drink the hard stuff since the war* [6, с. 6] – О'Гар ще з війни не терпить спиртного [1, с. 11]. В даному прикладі маємо переклад розмовного «stuff» (вживається також у значеннях «ліки», «наркота», «кіноплівка» [7]).

– *O'Hare was embarrassed* [6, с. 6] – О'Гар почував себе ніяково [1, с. 11]. Лексема «embarrassed» перекладається як «турбувати», «бентежити», «збивати з пантелику» [7]. У даному прикладі маємо переклад розмовного «embarrassed».

– *I couldn't imagine* [6, с. 6] – Я ж не міг второпати [1, с. 11]. «imagine» означає «уявляти», «представляти собі», «передбачати», «міркувати» [7]. У даному прикладі маємо переклад розмовного «imagine».

– *I hadn't done her husband any dirt in the war* [6, с. 6] – І на війні нічого поганого її чоловікові не заподіяв [1, с. 11]. Слово «dirt» перекладається як «бруд», «нечистоти», «капость», «підлість», «гидотна» [7]. У даному прикладі маємо переклад розмовного «dirt».

– *We would chuckle or grin sometimes* [6, с. 6] – Час від часу ми то пирхали, то всміхалися [1, с. 12]. Слово «chuckle» перекладається як «здавлений сміх», «пирхання» [7]. У даному прикладі маємо справу з перекладом розмовного варіанту «chuckle». Аналогічно перекладається й «grin» (загальноприйняте значення – «посміхатися», «широко всміхатися» [7]).

– *History in her solemn page informs us* [6, с. 7] – Історики з усією поважністю заявляють [1, с. 13]. Лексема «solemn» означає «той, що відповідає усім вимогам закону» [7]. У даному прикладі її вживання та переклад є розмовними (з метою експресивного наголосу автор оригіналу виділив речення курсивом).

– *that the Crusaders were but ignorant and savage men* [6, с. 7] – що хрестоносці були темні й дикі люди [1, с. 13]. Лексема «ignorant» означає «неосвічений» [7]. У даному прикладі її вживання та переклад є розмовними (з метою експресивного наголосу автор оригіналу виділив речення курсивом).

– *that their motives were those of bigotry unmitigated* [6, с. 7] – що керувалися вони неприхованим святенництвом [1, с. 13]. Лексема «unmitigated» означає «неослаблений», «абсолютний», «явний» [7]. У даному прикладі її вживання та переклад є розмовними (з метою експресивного наголосу автор оригіналу виділив речення курсивом).

– *in her most glowing and impassioned hues, their virtue and magnanimity, the imperishable honor they acquired for themselves* [6, с. 7] – і з усім можливим запалом та піднесеністю змальовують їхні чесноти, великодушність, ту невмирущу славу, яку вони заслужили [1, с. 13]. Лексема «hues» означає «відтінок», «колір». У даному прикладі її вживання та переклад є розмовними. Лексема «virtue» означає «чеснота», «цнотливість» [7]. У даному прикладі її вживання та переклад є розмовними (з метою експресивного наголосу автор оригіналу виділив речення курсивом).

– *and the great services they rendered to Christianity* [6, с. 7] – і ті великі послуги, які вони зробили християнству [1, с. 13]. Лексема «render» означає «оплата», «перший шар штукатурки» [7]. У даному прикладі її вживання та переклад є розмовними (з метою експресивного наголосу автор оригіналу виділив речення курсивом).

– *They were no doubt idle and deserted children* [6, с. 7] – То були, звісно, бездомні, неприкаяні діти [1, с. 13]. Лексема «idle» означає «холостий хід», лексема «deserted» – «кинути» [7]. У даному прикладі їх вживання та переклад є розмовними (з метою експресивного наголосу автор оригіналу виділив речення курсивом).

– *who generally swarm in great cities* [6, с. 7] – яких завжди вистачало по великих містах [1, с. 12-13]. Лексема «swarm» означає «рій», «натоп», «хмара», «зграя» [7]. У даному прикладі її вживання та переклад є розмовними (з метою експресивного наголосу автор оригіналу виділив речення курсивом).

– *nurtured on vice and daring* [6, с. 7] – діти, які виросли в розбещеності й зухвальстві [1, с. 13]. Лексема «vice» означає «порок», «зло». В свою чергу, лексема «daring» означає «сміливість», «відвага» [7]. У даному прикладі їх вживання та переклад є розмовними (з метою експресивного наголосу автор оригіналу виділив речення курсивом).

– *and he was thrilled* [6, с. 7] – і в захваті вигукнув [1, с. 13]. Лексема «thrill» означає «нервовий тік», «священник» [7]. У даному прикладі її вживання автором оригіналу та переклад є розмовними.

– *certain permanent landmarks in art* [6, с. 7] – безсмертні витвори мистецтва [1, с. 14]. Лексема «permanent» означає «постійний», «незмінний». В свою чергу, лексема «landmark» означає «примітний об'єкт місцевості», «важливий момент в історії» [7]. У даному прикладі їх вживання та переклад є розмовними (з метою експресивного наголосу автор оригіналу виділив речення курсивом).

– *Dresden underwent siege by the Prussians* [6, с. 7] – Дрезден обложили пруссаки [1, с. 14]. Лексема «underwent» означає «відчувати», «піддаватися». В свою чергу, лексема «siege» означає «облога», «розташування» [7]. У даному прикладі їх вживання та переклад є розмовними (з метою експресивного наголосу автор оригіналу виділив речення курсивом).

– *It later succumbed* [6, с. 7] – Пізніше вона завалилась [1, с. 14]. Лексема «succumb» означає «не витримати», «не встояти» [7]. У даному прикладі її вживання та переклад є розмовними (з метою експресивного наголосу автор оригіналу виділив речення курсивом).

– *The devastation of Dresden was boundless* [6, с. 7] – Дрезден був зруйнований до священнику [1, с. 15]. Лексема «boundless» означає «безмежний», «неосяжний» [7]. У даному прикладі її вживання та переклад є розмовними (з метою експресивного наголосу автор оригіналу виділив речення курсивом).

– *Billy is spastic in time* [6, с. 9] – Час шарпав його то туди [1, с. 18]. Лексема «spastic» пе-

рекладається «хворий на спастичний параліч» [7]. У даному прикладі її вживання та переклад є розмовними.

– *It was a beast* [6, с. 11] – чисте страховисько [1, с. 21]. Лексема «a beast» перекладається «звір», «тварина», «скотина», «твар», «неприємна людина», «бестія», «груба людина». У розмовному варіанті перекладом «a beast» буде «гадина» [7]. У даному прикладі її вживання та переклад є розмовними.

– *Where did you get a crazy name like Tralfamadore?* [6, с. 12] – Звідки ти взяв цю ідіотську назву, «Тральфамадор»? [1, с. 22]. Лексема «crazy» означає «фанатик», «псих» [7]. У даному прикладі її переклад є розмовним.

– *He was a valet to a preacher* [6, с. 12] – Бувши служкою при священнику [1, с. 22]. Лексема «valet» означає «слуга», «лакей», «камердинер» [7]. У даному прикладі її переклад є розмовним.

– *Next to the golden boots were a pair of feet which were swaddled in rags* [6, с. 20] – Поруч із золотавими чобітьми стояла пара ніг у якомусь дранті [1, с. 39]. Лексема «swaddled» означає «забинтований», «rag» – це «кляпот» [7]. Переклад «дрантя» є розмовним.

– *And the others came forward to dust the snow off Billy, and then they searched him for weapons* [6, с. 20] – Підійшли й решта німців, обтрусили з Біллі сніг і обшукали, чи нема при ньому зброї [1, с. 39].

– *The most dangerous thing they found on his person was a two-inch pencil stub* [6, с. 20] – Найнебезпечніше, що у нього знайшли, то це дводюймовий огризок олівця [1, с. 39]. «A stub» перекладається як «цвях без шляпки», «короткий тупий полумок» [7]. Переклад «огризок» є розмовним.

– *He tore open Weary's overcoat and blouse* [6, с. 20] – Капрал шарпнув шинелю й куртку у Вірі [1, с. 39]. Лексема «tore» перекладається як «розривати», «поношена» [7]. В даному випадку її переклад є розмовним.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Переклад має викликати у читача подібні емоції, що й мова оригіналу. Завдання перекладача – пошук відповідності, який би не відрізнявся від вихідної лексичної одиниці стилістично, мав би однаково або, щонайменше, – подібне емоційне і соціальне забарвлення. Під час перекладу просторічної лексики в художніх творах перекладач дуже часто стикається з тим, що не завжди існують адекватні еквіваленти в мові оригіналу і мові перекладу. В даному випадку перекладачеві доводиться використовувати інші способи і прийоми перекладу: включення в текст додаткових елементів; опущення елементів, надлишкових з точки зору іншомовного читача; перетворення смислової структури слів і виразів; компромісні перекладацькі рішення; використання адекватних замінів (інтерпретація, антонімічний переклад, компенсація і т. д.). В подальших дослідженнях проаналізуємо особливості відтворення категорії експресивності в перекладах інших літературних творів.

Список літератури:

1. Воннегут К. Бойня номер п'ять, або Хрестовий похід дітей: [роман] / Курт Воннегут / [пер. з англ. П. Соколовського]. – К.: «Художня літ-ра», 2007. – 120 с.
2. Зимняя И.А., Ермолович В.И. Учебное пособие «Психология перевода» (для Высших курсов переводчиков) / И.А. Зимняя, В.П. Ермолович. – М.: Изд-во. МГПИИЯ им. М. Горького, 1981. – 99 с.
3. Кетфорд Дж.К. Лингвистическая теория перевода / Дж.К. Кетфорд // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М.: Международные отношения, 1978. – С. 91-114.
4. Кундзич О. Переводческий блокнот: Мастерство перевода / О. Кундзич. – 1966. – М.: Сов. пис., 1968. – 536 с.
5. Мац ІІ. Різновиди емоцій та способи їх вербалізації (на матеріалі англійської мови) / ІІ. Мац // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2003. – № 11. – С. 181-183.
6. Vonnegut K. Slaughterhouse-Five or The Children's Crusade: A Duty-Dance with Death / Kurt Vonnegut. – N.-Y: Novels, 2006. – 78 p.
7. <http://www.multitran.ru>.

Ивашкевич Э.Э.

Ровенский государственный гуманитарный университет

ДИСКУРС К ПРОБЛЕМЕ ПЕРЕВОДА ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ**Аннотация**

В статье проанализирована экспрессивность как лингвистическая категория. Описаны особенности перевода художественных произведений с учётом категории экспрессивности (на примере перевода П. Соколовским романа Курта Воннегута «Бойня номер пять, или Крестовый поход детей»). В статье указано, что перевод должен вызвать у читателя подобные эмоции, как и язык оригинала. Задача переводчика – поиск соответствия, который бы не отличался от исходной лексической единицы стилистически, которая должна иметь одинаковую или, по меньшей мере, – подобную эмоциональную и социальную окраску.

Ключевые слова: перевод, экспрессивность, способы и приемы перевода, интерпретация, антонимический перевод, компенсация.

Ivashkevych E.E.

Rivne State University of the Humanities

DISCOURSE TO THE PROBLEM OF FICTION INTERPRETATION**Summary**

The article analyzes expressiveness as a linguistic category. The peculiarities of the translation of works of art were considered, taking into account the category of expressiveness (for example, the translation of Kurt Vonnegut's novel «Slaughterhouse-Five or The Children's Crusade: A Duty-Dance with Death» done by P. Sokolovskiy). The article states that the translation should cause the reader similar emotions, like the original language. The task of an interpreter is to search for a match that does not differ from the original lexical unit stylistically, would have the same or, at least, a similar emotional and social color.

Keywords: translation, expressiveness, methods and techniques of translation, interpretation, antonymic translation, compensation.